

John Steinbeck

MŪSŲ NERIMO ŽIEMA

XV

Ši diena buvo tokia nepanaši į kitas, kaip šunys nepanašūs į kates, o katės ir šunys nepanašūs į chrizantemas, ar potvynio bangas, ar skarlatiną. Daugelyje valstijų, bent mūsiškėje, yra toks dėsniš, jog per ilgą švenčių savaitgalį būtinai turi lyti, nes kaipgi kitaip žmonės galės kiaurai permirkinti ir suirzinti. Liepos mėnesio saulė nustūmė nuo savęs galybę mažų plunksninių debesų, ir dabar jie tekini bėgo nuo jos, bet vakaruose ties horizontu galvas kaišiojo galingos lietaus armijos, atėjusios nuo Hadsono upės slėnio, jos buvo ginkluotos žaibais ir jau kažką sau murmėjo. Jei viskas vyks pagal dėsni, armijos palūkės, kol plentuose ir paplūdimiuose susiburs pats didžiausias skaičius laimingų skruzdėliukių — vasariškai apsitaisiusių ir vasariškai patiklių žmonių.

Beveik visos krautuvės atidaromos pusę dešimtos. Tik Marulis, norėdamas daugiau užgriebti, versdavo mane startuoti visu pusvalandžiu anksčiau. Aš pakeisiu šitą tvarką. Dėl jos daugiau pykčio tarp krautuvininkų, negu pelno. Marulis, jei ir žinojo, nėra dėl to nesijaudino. Jis buvo svetimšalis, italas, nusikaltėlis, tironas, vargšų engėjas, benkartas ir dešimties rūšių šunsnukis. Visai natūralu, kad, jį pražudęs, aš taip ryškiai mačiau visas jo ydas ir trūkumus.

Jaučiau, kaip ilgoji tėvo laikrodžio rodyklė palengva suka aplinkui ciferblatą, ir pastebėjau, kad šluoju nirtulingai,

įtempęs raumenis, laukdamas akimirkos, kai greitais lygiais judesiais turėsiu atlikti savo uždavinį. Alsavau pro burną, o skrandis spaudėsi prie plaučių, kaip, prisimenu, būdavo laukiant mūšio.

Nors buvo šeštadienio rytas prieš Liepos ketvirtąją, žmonių nedaug tevaikščiojo. Pro šalį praėjo nepažįstamas senis, nešinas meškere ir žalia plastikine žūklės įrankių dėžele. Jis ėjo prie molo ir tikriausiai sėdės ten kiaurą dieną, nuleidęs į vandenį meškerę su sušvinkusiu jauku ant kabliuko. Jis net nežvilgtelėjo į mane, bet aš priverčiau jį atkreipti dėmesį.

— Linkiu didelių sugauti.

— Niekada nieko nepagaunu, — atsakė jis.

— Kartais ešerių pasitaiko.

— Netikiu.

Pasiutęs optimistas, bet vis dėlto jo atmintin aš užmečiau kabliuką.

Šaligatviu atriedėjo Dženė Singl. Ji judėjo taip, tarytum kojų vietoj volelius turėtų. Turbūt visam Niu Beitaune mažiau patikimos liudininkės nerastum. Sykį ji atsuko dujinės voryklės čiaupą ir pamiršo uždegti. Būtų pati per stogą išlėkusi, jei būtų prisiminusi, kur degtukai padėti.

— Labą rytą, mis Džene.

— Labą rytą, Deni.

— Aš Itenas.

— Be abejo, Itenas. Pyragą kepsiu.

Pabandžiau įbrėžti brūkšnį jos atmintin:

— Kokį?

— Gerai nežinau, nes etiketė nuo pakelio nukrito.

Kokia ji būtų liudininkė, jeigu man reikėtų? Ir kodėl ji kreipėsi „Deni“?

Folijos skiautelė ant grindinio nieku būdu nepasidavė šluotai. Turėjau pasilenkti ir nagais pakelti. Katinui Beikeriui išvykus, banko pelės visiškai įsidrąsino. Tik jų aš ir laučiau. Buvo likę mažiau nei viena minutė ligi devynių, kai jie visi išpuolė iš kavinės ir nurūko per gatvę.

— Greičiau, greičiau, greičiau! — šūktelėjau jiems, o jie, kaltai šypsodami, apgulė banko duris.

Dabar metas. Nereikia iš karto apie viską galvoti, tik apie vieną žingsnį, iš eilės, kaip buvau repetavęs. Neramų savo skrandį priverčiau nusileisti į vietą. Visų pirma į durų staktą atremti šluotą, kad būtų aikštėje. Neskubėjau, tačiau viską dariau greitai ir apgalvotai.

Akies krašteliu pamačiau gatvę važiuojantį automobilį ir stabtelėjau, norėdamas jį praleisti.

— Misteri Houli!

Visu kūnu pasisukau, kaip sučiuptas gangsteris kino filme. Apdulkėjusi tamsiai žalia ševrolė prišliaužė prie šali-gatvio ir — Viešpatie švenčiausias! — iš jo išlipo tas Niu-jorko valdininkas. Kieta žemė po mano kojom suvirpėjo lyg vandens raibuliai. Stabo ištiktas žiūrėjau, kaip jisėjo per gatvę. Tartum ištisi amžiai būtų praslinkę, tuo tarpu visa buvo taip paprasta. Ilgai puoselėtas tobulas planas subyrėjo čia pat mano akyse į dulkes, kaip subyra seniai palaidotas lavonas, vos tik oras jį paliečia. Man dingtelėjo pulti į tualetą ir atlikti visa, kaip buvo sumanyta. Ne, nieko nebus. Morfio dėsnių aš negalėjau atšaukti. Mintis ir šviesa tikriausiai lekia vienodu greičiu. Neapsakomai sunku atsisakyti tiek ilgai svarstyto,

taip daug sykių išbandyto plano, kurio įvykdymas bebuvo tik dar viena repeticija, tačiau aš jį atstūmiau, išmečiau, užbraukiau. Kito kelio nebuvo. Ir šviesos greičiu mintis man šovė į galvą — ačiū Dievui, kad jis neatvyko minutę vėliau. Tai būtų buvęs fatališkas atsitiktinumas, kurie aprašomi kriminaliniuose romanuose.

Tuo laiku jaunas vyriškis perėjo keturis žingsnius per gatvę.

Matyt, jis kažką pastebėjo.

— Kas nutiko, misteri Houli? Ar nesergat?

— Viduriai, — atsakiau.

— Kiekvienam pasitaiko. Bėkit. Aš palauksiu.

Puoliau į tualetą, užsidariau duris ir patraukiau grandinę, kad vanduo imtų šnypšti. Šviesos nedegiau. Sėdėjau patamsyje. Nerimaujantis skrandis neapgavo. Po akimirkos man iš tikrųjų prireikė tuštintis, aš išsitušinau, ir palengva pulsuojuantis slėgimas mano viduriuose atlyžo. Prie Morfio kodekso aš pridūriau dar vieną dėsni: nenumatytoms aplinkybėms iškilus, keisti planą, tučtuojau.

Ne pirmą sykį man taip atsitinka, kad krizės ar didelio pavojaus akimirką aš tarytum pats nuo savęs pasitraukiu ir tarytum koks susidomėjęs pašalinis stebiu save, savo veiksmus, galvosena, o stebimojo objekto jausmai manęs nėmaž nejaudina.

Sėdėdamas tamsoje mačiau, kaip tas kitas asmuo sulankstė savo tobulą planą, įdėjo į dėžę, užvožė dangčiu ir išstūmė ne tik iš akių, bet ir iš atminties. Kitaip tariant, tuo laiku, kai atsistojęs, susisagstęs, išlyginęs prijuostę ranka paliečiau plonas fanerines duris, aš vėl buvau tik bakalėjinių

prekių krautuvės pardavėjas, pasirengęs įtemptai darbo dienai. Ir tai nebuvo apsimetimas. Taip iš tikrųjų ir buvo. Ne-
numaniau, ko reikia tam vyriškiui, tačiau jei ir būgštavau, tai
ne daugiau, negu paprastai, pamatęs policininką.

— Atleiskit, kad priverčiau laukti, — pasakiau. —
Nebeprisimenu, ką suvalgiau.

— Dabar toks virusas paplito, — pasakė jis. — Mano
žmonai buvo praeitą savaitę.

— Na, tas virusas šautuvu apsiginklavęs. Vos spėjau. Ko
pageidautumėt?

Jis atrodė sutrikęs, nedrąsus, tartum pasirengęs atsiprašinėti.

— Keistų dalykų žmogus kartais pridaro, — pasakė jis.

Aš buvau besakęs: „Visaip būva“, bet laimė, kad susivaldžiau, nes jis tučtuojau pridūrė:

— Mano darbe visokių atsitikimų pasitaiko.

Užėjau už prekystalio ir, spyręs koja, užvožiau dėžę nuo
templininko skrybėlės. Paskui alkūnėmis atsirėmiau į prekystalį.

Labai keista. Prieš penkias minutes aš žiūrėjau į save
kitų akimis. Turėjau žiūrėti. Privalėjau žinoti, ką jie mato.
Ir kol šis žmogus ėjo per gatvę, jis buvo didžiulis, niūrus,
beviltiškas likimas, priešas, žmogėdra. Bet kai mano planas
jau buvo paslėptas, kai jis atsiskyrė nuo manęs ir nebebuvo
mano dalimi, aš į jį pradėjau žiūrėti kaip į visiškai atskirą
būtybę, nei geru, nei blogu su manimi nesusietą. Jis buvo,
man regis, maždaug vienmetis su manim, tačiau kažkokios
ypatingos mokyklos, ypatingų įsitikinimų suformuotas —
liesas veidas, aukštyn sušiaušti trumpi plaukai, balti šiurkš-

čios drobės marškiniai, apykaklės kampučiai prisegti sagom, kaklaraištį jam buvo išrinkusi žmona ir, be abejo, išlyginusi, mazgą pataisiusi, kai jis ruošėsi išvažiuoti iš namų. Tamsiai pilka eilutė, nagai be manikiūro, bet dailūs, ant kairės rankos platus sutuoktuvių žiedas, švarko kilpelėje mažą juostelę — užuomina į ordiną, kurio jis nenešiojo. Burna ir tamsiai mėlynos akys įpratintos rodyti griežtumą, bet dabar — labai keista — jos visiškai nebuvo griežtos. Tarytum jame kokia anga būtų prasivėrusi. Tai buvo ne tas žmogus, kadaise mane kamantinėjęs trumpais klausimais, primenančiais vienodais tarpais išrikiuotus plieno virbus.

— Jūs jau esat čia buvęs, — pasakiau. — Koks jūsų amatas?

— Aš iš Teisingumo ministerijos.

— Vadinasi, ginate teisingumą?

Jis nusišypsojo.

— Taip, bent pats taip galvoju. Bet atvykau čia ne oficialiu reikalu, nesu net įsitikinęs, ar ministerija mano atvykimui pritartų. Bet šiandien man poilsio diena.

— Kuo galiu būti naudingas?

— Gana sudėtingas reikalas. Nežinau, nė kaip pradėti. Labai neįprasta. Houli, jau dvylika metų aš tarnauju, bet nieko panašaus man neteko matyti.

— Jei pasakytumėt ir man, gal galėčiau kuo nors padėti.

Jis nusišypsojo.

— Nežinau, kaip ir pasakyti. Tris valandas važiauvau čia iš Niujorko ir turėsiu dar tris valandas atgal važiuoti per tą prieššventinę kamšatį.

— Ne juokai.

— Taigi.

— Jūsų pavardė, rodos, Volderis?

— Ričardas Volderis.

— Misteri Volderi, mane tuojau užgrius pirkėjai. Nežinau, kodėl jų ligi šiol dar nėra. Baisi dešrelių ir garstyčių paklausa. Verčiau pradėkit. Ar man kas nors gresia?

— Savo darbą bedirbdamas, visokių žmonių sutinku. Banditų, melagių, klastūnų ir protingų. Paprastai gali ant jų pykti ir todėl žinai, kaip su jais šnekėti. Suprantat?

— Ne, man rodos, nesuprantu. Klausykit, Volderi, kas gi, po galais, jus jaudina? Nesu aš visiškai kvailys. Banke kalbėjausi su misteriu Beikeriu. Jūs medžiojat Marulį, mano šefą?

— Ir sumedžiojom, — tyliai tarė jis.

— Už ką?

— Nelegali imigracija. Tai ne mano reikalas. Man pakiša dosjė, o aš vykdu. Aš jo neteisiu ir jo likimo nesprenžiu.

— Jis bus ištremtas?

— Taip.

— Ar jis gali gintis? Ar aš galiu jam padėti?

— Ne. Jis nenori. Prisipažįsta kaltas. Nori išvažiuoti.

— Na, galas griebtų.

Iėjo šeši ar aštuoni pirkėjai.

— Aš jus įspėjau, — šūktelėjau ir šokau į darbą, padėdamas rinktis, ko jiems reikėjo ar ką tarė esant reikalinga. Ačiū Dievui, kad buvau užsakęs kalną dešrelių ir bandučių.

Volderis paklausė:

— Kiek kainuoja pikuliai?

— Etiketėje pažymėta.

— Trisdešimt devyni centai, mem, — pasakė jis.

Ir jis kibo į darbą — svėrė, vyniojo, skaičiavo. Ištiesęs ranką pro mane, kasoje išmušė taloną. Kai jis pasitraukė, aš paėmiau popierinį maišelį, atidariau stalčių, sugriebiau juo senąjį revolverį, nunešiau į tualetą ir įmečiau skardinėn su tepalu, kuri stovėjo paruošta.

— Jūs puikiai susidorojate, — pasakiau grįžęs.

— Mokyklą baigęs, krautuvėje dirbau.

— Matyti.

— Ar padėjėjo neturit?

— Sūnų paimsiu.

Pirkėjai paprastai neina po vieną, o pulkais užplūsta. Per pertraukas pardavėjas atsipučia, ruošdamasis sutikti naują spiečių. Be to, du žmonės, dirbdami tą patį darbą, tampa panašūs, aštrūs minčių kontrastai nusiglundina. Armijoje paaiškėjo, kad juodieji ir baltieji tarpusavy nebesipeša, kai jiems tenka drauge prieš ką nors kovoti. Pašamonėj tūnanti policijos baimė išgaravo, kai Volderis pasvėrė pomidorų svarą ir, ant maišelio rašydamas, suskaičiavo, kiek viskas kainuoja.

Pirmasis mūsų spiečius išskrido.

— Greičiau sakykit, ko jums reikia.

— Maruliui pažadėjau atvažiuoti. Jis nori jums krautuvę atiduoti.

— Iš proto išsikraustėt. Atsiprašau, mem. Aš draugui sakau.

— Prašau, prašau. Nieko tokio. Taip, mes penkiese. Trys vaikai. Kiek dešrelių mums reikės?

— Kiekvienam vaikui po penkias, vyrui — trys, jums — dvi.

— Nejau jūs manot, kad jie po penkias suvalgys?

— Ne aš, o jie taip mano. Į iškylą ruošiatės?

— Taip.

— Tuomet dar viršaus penkias paimkit, nes dalis į ugnį įkris.

— Kur jūs laikot pastą kriauklėms valyti?

— Ten, kur amoniakas ir valymo milteliai.

Toks suskaldytas buvo mūsų pokalbis ir kitoks būti negalėjo. Pirkėjų replikas išmetus, jis šitaip atrodė:

— Aš priblokštas. Dirbdamas savo darbą, paprastai susiduriu su visokiais nenaudėliais. O kai pripranti prie sukčių, melagių, apgavikų, pasitaikęs geras žmogus apstulbina.

— Sakot, geras? Mano šeimininkas nė skatiko niekam nėra davęs. Jis kietas kaip titnagas.

— Žinau. Mes patys jį tokį padarėm. Jis man pasipaskojo, ir aš juo tikiu. Prieš atvykdamas čia, jis atmintinai išmoko žodžius, išrašytus Laisvės statulos postamente. Jis įsiminė Nepriklausomybės deklaraciją. Kiekvienas Teisių bilio žodis jam švietė kaip žiburys. O jo neįsileido. Vis dėlto jis įsmuko. Geras žmogelis pagelbėjo — atėmė viską, ką jis turėjo, ir paleido briste išbristi į krantą. Nemaža laiko prabėgo, kol jis perprato Ameriką ir ėmė mokytis. „Kalk pinigą, tik savęs paisyk.“ Jis išmoko. Nežioplas buvo. Ir ėmė paisyti tik savęs.

Visa tai buvo įterpta į pokalbius su pirkėjais, todėl jo pasakojimas neiškilo ligi dramatinės kulminacijos, o liko tik trumpų teiginių serija.

— Štai kodėl jis per daug nesusikrimto, kai jį kažkas apskundė.

— Apskundė?

— Be abejo. Užtenka telefonu paskambinti.

— O kas tai padarė?

— Niekas nežino. Mūsų skyrius tarytum mašina. Spustelėsi mygtuką, ir pasipils vienas po kito įvairūs veiksmai, nelyginant automatinę plovyklą.

— Kodėl jis nebėgo?

— Jam įkyrėjo, ligi gyvo kaulo įkyrėjo. Pinigų jis turi. Nori Sicilijon sugrįžti.

— Vis dėlto aš nesuprantu dėl tos krautuvės.

— Jis toks kaip ir aš. Aš moku saugotis sukčių. Tokia jau mano profesija. Bet kai pasipainioja doras žmogus, visas mano mechanizmas subyra ir išlekia į padanges. Ir jį tas ištiko. Vienas vyrukas nemėgino jo apgaudinėti, nevogė, nezirzė, nesukčiavo. Bandė jis tą asilą mokyti, kaip laisvųjų pasaulyje reikia savimi rūpintis, bet tas žioplys nesimokė. Ilgą laiką jis jūsų bijojo. Bandė suvokti, kur jūsų stiprybė, o paskui suprato, jog tai sąžiningumas.

— O jeigu jis klydo?

— Jis mano neklydęs. Jis nori iš jūsų padaryti savotišką paminklą tam, kuo jis kadaise tikėjo. Automobilyje liko dokumentas dėl krautuvės perdavimo. Reikia jį tik užregistruoti.

— Nesuprantu.

— Aš ir pats nežinau, ar suprantu. Pats žinot, kaip jis neaiškiai kalba. Mėginu jums išversti tai, ką jis bandė man išaiškinti. Matyt, žmogus taip sutvarkytas, kad veiktų viena linkme. Jei jis savo linkmę pakeičia, kažkas sprogsta jame, pavara trūksta, jis suserga. Tai lyg sąskaita už elektrą, ku-

rią pats rašai. Jei pripainioji, turi apmokėti. O jūs tartum jo avansas, kad žiburys neužgestų.

— Kodėl jūs čia atvažiuot?

— Pats gerai nežinau. Turėjau važiuoti... gal dėl to... kad žiburys neužgestų.

— O Viešpatie!

Parduotuvė privirto triukšmingų vaikų ir sukaitusių moterų. Dabar laisvos valandėlės nebus ligi pat vidurdienio.

Volderis nuėjo prie savo mašinos, grįžo ir, praskyręs smarkių vasarotojų bangą, nusigavo ligi prekystalio. Jis padėjo juostele surištą storą kieto popieriaus voką.

— Metas man. Tokioj kamšaty teks keturias valandas važiuoti. Žmona siunta. Sako, suspėsi, nedega. O man degė.

— Misteri, aš jau dešimt minučių laikiu, kol jūs mane aptarnausit.

— Tučtuojau, mem.

— Klausiau, ar jis nenorėtų jums ką pasakyti. Atsakė: „Pasakykit jam sudie.“ Ar norit jam ką perduoti?

— Pasakykit jam sudie.

Siaurum suknelėm aptemptų pilvų banga vėl susiglaudė. Juo geriau man. Voką įmečiau į stalčių ir drauge su juo — savo gėlą.